

Василь ФУТАЛА

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОРАДИКАЛЬНИЙ РУХ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ ХХ СТОЛІТТЯ В ІСТОРИЧНІЙ БІОГРАФІСТИЦІ

Проаналізовано історико-біографічну літературу про український праворадикальний рух міжвоєнного двадцятиліття. Акцентовано на концептуальних засадах та інформативності джерел. Окреслено перспективні напрями наукових досліджень.

Ключові слова: біографістика, історіографічне джерело, біоісторіографія, український праворадикальний рух, історичний персонаж.

Український праворадикальний рух міжвоєнного періоду ХХ ст. цікавить дослідників, які належать до різних історичних напрямів та шкіл. Загальні тенденції означеної проблеми, концептуальні засади конкретно-історичних праць проаналізовано у роботах Л. Зашкільняка, М. Кучерепи, М. Посівнича та ін. Проте біоісторіографія українського націоналізму ще на початковій стадії вивчення. Фрагментарно висвітлено порушену проблему в розвідках О. Бежук, М. Вахули, Л. Ковалишин, Л. Онишко, О. Сича¹ та інших істориків. Мета статті – комплексно проаналізувати дослідження про діяльність УВО й ОУН у міжвоєнне двадцятиліття в контексті окремих історичних персоналій, з'ясувати фактологічний рівень (у т. ч. повноту біографічної інформації) і тематичну репрезентативність просопографічних джерел та обґрунтувати перспективи наукових пошуків.

Вивчення українського праворадикального руху в історичній біографістиці започаткували у повоєнні роки представники української діаспори. Найбільше праць присвячено постаті Є. Коновальця. Перший нарис про голову ОУН з'явився через десять років після його трагічної загибелі. Це був посмертний твір О. Кандиби – відомого українського поета, члена ПУН з 1937 р., у якому Є. Коновалець постав як “людина великого політичного хисту, суверенний стратег революції й тактик

¹ *Бежук О.* Громадсько-політична діяльність Ольги Левицької-Басараб: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / О. Бежук. – Львів, 2010. – 16 с.; *Вахула М.* Роман Шухевич – військовий і політичний діяч: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / М. Вахула. – Львів, 2010. – 20 с.; *Ковалишин Л.* Суспільно-політична та наукова діяльність О. Кандиби-Ольжича у першій половині ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / Л. Ковалишин. – Чернівці, 2004. – 20 с.; *Онишко Л.* Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі (30–40-і роки ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / Л. Онишко. – Львів, 2006. – 20 с.; *Сич О.* Степан Ленкавський в історії Організації українських націоналістів (1929–1977): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / О. Сич. – Київ, 2008. – 19 с.

суспільно-політичної роботи”². У повоєнні роки написано ще декілька досліджень. Зокрема професор Українського вільного університету у Мюнхені Ю. Бойко (літературний псевдонім Блохин) намагався з’ясувати, як Є. Коновалець керував націоналістичним підпіллям у Наддніпрянській Україні³. У 1970-х роках дослідник доповнив свою розвідку новими фактичними даними⁴. Вдалу спробу узагальнити діяльність ОУН за 25 років її існування зробили чільні діячі цієї організації, видавши у Парижі збірку статей “Організація Українських Націоналістів. 1929–1954”. У студіях О. Бойківа, Д. Андрієвського, Є. Онацького⁵ Є. Коновалець – провідник нації. Однак перша ґрунтовна праця, автором якої був П. Мірчук, вийшла до 20-х роковин пам’яті патріота. Книга відзначається багатством фактологічного матеріалу та глибокими узагальненнями. Зокрема дослідник виділив три основні риси Є. Коновальця: безкомпромісність, вірність державницьким традиціям і соборництво⁶.

В актив української зарубіжної історіографії треба записати вихід у світ понад тисячосторінкового збірника “Євген Коновалець та його доба” (1974). У розділі “УВО – підземне військо України” З. Книш, О. Навроцький, М. Бажанський, О. Мельникович навели маловідомі факти з політичного життя Західної України 1920-х років, настрої покоління Є. Коновальця, а також різні погляди на історичні події. І. Кедрин-Рудницький на підставі своїх зустрічей з Коновальцем створив його психологічний портрет. Талановитий журналіст намагався спростувати усталений погляд на Коновальця як героя: “Героїв було і є багато, а державних мужів та індивідуальностей – мало, напрочуд мало”⁷. Порівнюючи С. Петлюру з Є. Коновальцем, дослідник звернув увагу на те, що перший свою енергію спрямував “на консолідування еміграції довкола закордонного центру УНР та на дипломатичну діяльність”, а другий діяв з метою “поглиблення ідеології українського самостійництва і соборництва у громадянстві, на збереження безперервності активної боротьби проти окупантів”⁸.

У розділі “ОУН у боротьбі з окупантами” висвітлено події, що зумовили заснування ОУН. Про це розповіли ті, хто створював націоналістичну організацію: О. Бойдуник, С. Ленкавський, Ю. Артюшенко, Є. Врецьона, В. Янів. Детально описано важливу подію – Установчий конгрес ОУН та роль у ньому Є. Коновальця. У наступних розділах книги проаналізовано діяльність ОУН поза межами України, міжнародну політику ПУН, обставини смерті Є. Коновальця. На початку 1950-х років Я. Чиж (Я. Кутько) опублікував працю про вбивство полковника Є. Коновальця у

² Олесь О. [Кандиба О.] Євген Коновалець. Нарис про життя, чин і смерть великого українського патріота / О. Олесь. – На чужині, 1948. – С. 25.

³ Бойко Ю. Євген Коновалець і осередньо-східні землі / Ю. Бойко. – На чужині, 1947. – 64 с.

⁴ Бойко Ю. Націоналізм на СУЗ у добу Коновальця / Ю. Бойко // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 577–617.

⁵ Бойків О. Командир – Державний муж – Творець організованого націоналізму / О. Бойків // Організація Українських Націоналістів. 1929–1954. Збірник статей у 25-ліття ОУН. – На чужині, 1955. – С. 49–68; Андрієвський Д. Міжнародна акція ОУН / Д. Андрієвський // Там само. – С. 141–166; Онацький Є. У вічному місті / Є. Онацький // Там само. – С. 167–186.

⁶ Мірчук П. Євген Коновалець (у 20-річчя смерті) / П. Мірчук. – Торонто, 1958. – С. 59–60.

⁷ Кедрин-Рудницький І. Видатна індивідуальність / І. Кедрин-Рудницький // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 355.

⁸ Там само. – С. 345.

трьох частинах⁹. Через три десятки років у видавництві Ю. Середяка вийшов збірник “Шляхом на Роттердам”, де вміщено роздуми Є. Онацького, Д. Андрієвського, О. Семененка, З. Ірчанського та Я. Гайваса про діяльність московських агентів у закордонній мережі ОУН, про їхні зв’язки з головою ПУН та ін. Слушною нам видається думка Д. Андрієвського: “Чинники ОУН допустилися, безперечно, багатьох помилок, коли не потрапили виявити провокаторів, які створили сітку навколо полковника Коновальця, коли не змогли запобігти трагедії в Роттердамі”¹⁰. Українські дослідники однак не погоджуються у тому, що напередодні Другої світової війни втрата Провідника стала фатальною. За словами відомого письменника і члена ОУН Уласа Самчука, бомба, підсунута Є. Коновальцю у Роттердамі, на всі сто відсотків спаралізувала можливості українських визвольних змагань¹¹.

Чимало публікацій про Є. Коновальця з’явилося на шпальтах часописів “Авангард” і “Визвольний шлях”. У статтях О. Ковалюка, А. Бедрія, М. Сулятича, Б. Лівчака, О. Стеців, В. Олесків¹² та інших багато публіцистики, глорифікації Коновальця, але мало зважених оцінок і фактичних даних.

У 1960-х роках вийшли друком перші історико-мемуарні праці про С. Бандеру. Найґрунтовнішою є монографія П. Мірчука¹³. На численних прикладах автор з’ясував, що як крайовий провідник ОУН С. Бандера підніс революційну боротьбу на “організаційні, моральні й політичні вершини”, завершив перебудову ідеологічно-політичного руху в міцну дійову і бойову організацію та домігся того, щоб її структурні ланки були в кожній українській місцевості. Власним прикладом С. Бандера “натхнув організаційні кадри патосом боротьби й посвятив для батьківщини”¹⁴. Осмислили роль С. Бандери в історії ОУН також А. Бедрій, Ю. Заблоцький, З. Карбович, М. Климишин, Д. Чайковський¹⁵, праці яких є публіцистичними.

⁹ *Кутько Я.* Пекельна машина в Роттердамі: Історія убивства полк. Євгена Коновальця на основі тогочасних матеріалів та сучасних свідчень / Я. Кутько. – Нью-Йорк; Детройт; Скрантон, 1952–1953. – Ч. 1: На авансцені. – 1952. – 64 с.; Ч. 2: За лаштунками підпілля. – 1953. – 48 с.; Ч. 3: П’ята колона Валюха. – 1953. – 48 с.

¹⁰ *Онацький Є.* Шляхом на Роттердам / Є. Онацький. – Буенос-Айрес, 1983. – С. 154.

¹¹ *Самчук У.* На білому коні. Спомини і враження / У. Самчук. – Вінніпег, 1972. – С. 58.

¹² *Коваль О.* Євген Коновалець на тлі боротьби за державність / О. Коваль // *Авангард* (Лондон). – 1963. – № 2. – С. 31–35; *Бедрій А.* Воїни полковника Коновальця на Далекому Сході / А. Бедрій // *Визвольний шлях* (Лондон). – 1988. – Кн. 10. – С. 1260–1263; *Сулятич М.* Великий провідник національно-визвольної боротьби України / М. Сулятич // *Там само*. – 1983. – Кн. 7. – С. 806–813; *Лівчак Б.* Полковник Євген Коновалець / Б. Лівчак // *Там само*. – 1988. – Кн. 6. – С. 651–657; *Стеців О.* Євген Коновалець – послідовний соборник / О. Стеців // *Там само*. – 1989. – Кн. 7. – С. 787–793; *Олесків В.* В поклони основоположників ОУН / В. Олесків // *Там само*. – 1988. – Кн. 7. – С. 771–777.

¹³ *Мірчук П.* Степан Бандера – символ революційної безкомпромисовости / П. Мірчук. – Нью-Йорк; Торонто, 1961. – 160 с.

¹⁴ *Там само*. – С. 150.

¹⁵ *Бедрій А.* Провідник ОУН Степан Бандера з перспективи 30 років / А. Бедрій // *Альманах “Гомону України”*. – Торонто, 1990. – С. 34–47; *Заблоцький Ю.* Тривале місце С. Бандери в історії народу / Ю. Заблоцький // *Визвольний шлях* (Лондон). – 1981. – Кн. 10. – С. 1155–1160; *Карбович З.* Не сплямований прапор національно-визвольної революції (Про С. Бандеру) / З. Карбович // *Там само*. – 1969. – Кн. 10. – С. 1098–1107; *Климишин М.* Значення Степана Бандери в історії ОУН / М. Климишин // *Там само*. – 1999. – Кн. 2. – С. 131–140; *Чайковський Д.* ОУН під проводом Степана Бандери / Д. Чайковський // *Там само*. – 1962. – Кн. 4–5. – С. 336–370.

П. Мірчуку належить пріоритет у дослідженні життєвого шляху та військово-політичної діяльності Р. Шухевича¹⁶. Для автора Р. Шухевич є “втіленням єдності й безперервності” усіх трьох періодів революційно-визвольної боротьби українського народу 1920–1950-х років. Про формування світогляду Р. Шухевича, його роль у саботажній акції 1930 р. та інших антипольських виступах писали А. Бедрій, О. Лисяк, Б. Підгайний, П. Терещук, Л. Ярошевський¹⁷. Важливі штрихи до політичного портрета Р. Шухевича подано у збірнику, що виданий стараннями Української центральної інформаційної служби¹⁸.

Численні статті, спогади та документальні матеріали висвітлюють діяльність наступника Є. Коновальця на посту голови Проводу українських націоналістів А. Мельника. У збірнику “Непогасний огонь віри” (Париж, 1974) Ю. Артюшенко, Б. Земний, М. Бажанський, М. Капустянський, Ю. Вассиян та ін. зосередили увагу не лише на громадсько-політичній діяльності Провідника, а й, що дуже важливо, вказали на його високі моральні якості. У виданні опубліковані різні історичні документи: відозви, рішення, прокламації тощо. У них – драматизм нерівної боротьби і водночас віра в перемогу ідеї незалежної України.

Представники наукових кіл української діаспори увіковічили у друкованому слові й інших діячів націоналістичного руху. 1968 р. в Торонто вийшла книга спогадів про З. Коссака та його соратників по боротьбі – С. Охримовича і М. Тураша¹⁹. Згодом опублікована низка статей на цю тему²⁰. Зауважимо, що автори в основному звернули увагу на аналіз публіцистичної спадщини Коссака і висвітлили його боротьбу за незалежність Карпатської України. На жаль, підпільно-революційна діяльність провідника ОУН на Дрогобиччині вивчена побіжно. Остання заувага значною мірою стосується і праць про М. Тураша, який займався у цьому регіоні близько десяти років активною політичною діяльністю, а в 1939 р. став Крайовим провідником ОУН.

¹⁶ *Мірчук П.* Роман Шухевич (Ген. Тарас Чупринка). Командир армії безсмертних / П. Мірчук. – Нью-Йорк; Торонто; Лондон, 1970. – 269 с.

¹⁷ *Бедрій А.* Шляхом великого революціонера-націоналіста / А. Бедрій // *Визвольний шлях* (Лондон). – 1980. – Кн. 5. – С. 517–528; *О-як* [Лисяк О.] Командир, революціонер, спортсмен / О-як // Там само. – 1970. – Кн. 3. – С. 352–354; *Кр-ий Ю.* [Підгайний Б.] Атенат (спомин про Романа Шухевича) / Кр-ий Ю. // Там само. – 1970. – Кн. 3. – С. 328–331; *Підгайний Б.* Спогад про юні літа Романа Шухевича / Б. Підгайний // *Вісті Комбатанта* (Торонто; Нью-Йорк). – 1975. – Ч. 2. – С. 31–38; *Терещук П.* [Матла О.] Причинки до ролі Романа Шухевича в УВО і ОУН / П. Терещук // *Визвольний шлях* (Лондон). – 1970. – Кн. 10. – С. 1090–1098; *Ярошевський Л.* Спомини про Т. Чупринку / Л. Ярошевський // *Авангард* (Мюнхен). – 1980. – Ч. 4. – С. 163–168.

¹⁸ Збірник на пошану ген. Романа Шухевича / [уклав Г. Васькович]. – Лондон; Мюнхен, 1990. – 356 с.

¹⁹ Коссак, Охримович, Тураш. Збірник. – Торонто, 1968. – 191 с.

²⁰ *Гладилович А.* Зенон Коссака / А. Гладилович // *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1973. – Т. 1. – С. 680–682; *Бажанський М.* Зенон Коссака, Михайло Колодзінський і їхні друзі, що загинули за Карпато-Українську державу / М. Бажанський // *Дрогобиччина – земля Івана Франка*. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1986. – Т. 3. – С. 58–65; *Курчак М.* Зенон Коссака – гордість дрогобицької землі / М. Курчак // Там само. – С. 51–57; *Недзвєцька-Климишин О.* Мирослав Тураш (спогад) / О. Недзвєцька-Климишин // *Стрийщина: історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болехівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавненщини, Жидачівщини і Миколаївщини*. – Нью-Йорк; Торонто; Париж; Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 244–246.

Про вихідців із Трускавця В. Біласа і Д. Данилишина написані дослідження З. Книша, О. Марітчака, Д. Чайковського²¹. Дослідники висвітлили найяскравіші епізоди короткого, але героїчного життя бойовиків ОУН. Невеликі за обсягом статті висвітлюють підпільно-революційну діяльність В. Тимчія-Лопатинського, О. Гасина, Ю. Головінського, М. Смоли²².

Чимало важливої біографічної інформації є у працях П. Мірчука²³ і З. Книша²⁴, які стосуються історії УВО й ОУН. Ці дослідники належали до різних напрямів історіографії українського націоналістичного руху: перший – до бандерівського, а другий – до мельниківського. Тому у їхніх розвідках немало суб'єктивного. Відомий громадський діяч, адвокат С. Шухевич у книзі “Моє життя. Спогади”, що побачила світ уже після його смерті, аналізує діяльність націоналістичного підпілля. У 1920–1930-х роках він виступав захисником під час політичних процесів над активістами українського визвольного руху в Галичині і Волині, зокрема С. Федаком, В. Біласом і Д. Данилишином, учасниками Львівського процесу ОУН²⁵.

Радянські історики замовчували або ж свідомо спотворювали історичні події міжвоєнної доби ХХ ст. на західних землях України. В УРСР націоналізм підлягав моральному й політичному осуду. Комуністичні ідеологи стверджували, що любов до свого народу підриває принцип “соціалістичного інтернаціоналізму”. У працях С. Даниленка, В. Замлинського, К. Дмитрука, В. Чередниченка та ін. лідери українського визвольного руху є “пособниками фашистської Німеччини”, “зрадниками українського народу”, “злочинцями”, а очолювані ними УВО й ОУН потрактовано як “профашистські організації”, “штатні резидентури німецької розвідки”.

Після 1991 р. відбулися кардинальні зміни у вивченні історії українського праворадикального руху міжвоєнної доби. Побачили світ книги П. Дужого, Г. Гордасевич, Я. Сватка, Є. Перепічки, Г. Чопика²⁶ та ін. 1993 р. у видавництві “Червона

²¹ Книш З. Городок / З. Книш. – Торонто, 1973. – 532 с.; Марітчак О. Процес проти Біласа й Данилишина / О. Марітчак // Детройтські вісті (Торонто). – 1967. – 28 січня. – С. 3; Білас і Данилишин / [опрацював Д. Чайковський]. – Нью-Йорк, 1969. – 276 с.

²² Гладилевич А. Володимир Тимчій-Лопатинський (У тридцятиліття його загину) / А. Гладилевич // Визвольний шлях (Лондон). – 1979. – Кн. 5. – С. 556–565; його ж. Олекса Гасин: (Спогад) // Визвольний шлях (Лондон). – 1980. – Кн. 7–8. – С. 825–830; його ж. Михайло Смола (1912–1934) // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1973. – Т. 1. – С. 747–750; Бородач В. Сотник Юліян Головінський / В. Бородач // Альманах “Гомону України”. – Торонто, 1984. – С. 57–63.

²³ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів / П. Мірчук. – Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк, 1968. – Т. 1. 1920–1939. – 639 с.

²⁴ Книш З. Варшавський процес ОУН. На підложжі польсько-українських відносин тієї доби / З. Книш. У 2 т. – Торонто, 1986. – Т. 1. – 674 с.; Т. 2. – 535 с.; його ж. Власним руслom: Українська Військова Організація від осені 1922 до літа 1924 року. – Торонто, 1966. – 184 с.; його ж. Далекий приціл. Українська Військова Організація в 1927–1929 роках. – Торонто, 1967. – 471 с. та ін.

²⁵ Шухевич С. Моє життя. Спогади / С. Шухевич. – Лондон, 1991. – С. 277–615.

²⁶ Дужий П. Роман Шухевич – політик, воїн, громадянин / П. Дужий. – Львів, 1998. – 256 с. його ж. Степан Бандера – символ нації: Ескізний нарис про життя і діяльність провідника ОУН: У 2 ч. – Львів, 1996. – Ч. 1. – 190 с.; 1997. – Ч. 2. – 383 с.; Гордасевич Г. Степан Бандера – людина і міф / Г. Гордасевич. – Львів, 2000. – 192 с.; Сватко Я. Євген Коновалець і справа його життя / Я. Сватко. – Львів, 2001. – 40 с.; його ж. Місія Бандери. – Львів, 2002. – 64 с.; Перепічка Є. Феномен Степана Бандери / Є. Перепічка. – Львів, 2006. – 736 с.; Чопик Г. Українська розвідниця Ольга Басараб / Г. Чопик. – Львів, 2005. – 32 с.

Калина” опубліковано книгу про Є. Коновальця²⁷. Більшість матеріалів передруковано з еміграційних видань: “Євген Коновалець та його доба”, “ОУН: 1929–1954”, “Шляхом на Роттердам”. Тоді ж фундація ім. О. Ольжича видала збірник “ОУН: минуле і майбуття”. З-поміж інших статей виділимо публікацію А. Жуковського, у якій історик подає цікавий історичний портрет Є. Коновальця²⁸.

Концептуально-методологічні засади українського визвольного руху першої половини ХХ ст. та місце у ньому Є. Коновальця, С. Бандери, Р. Шухевича висвітлено у працях Я. Дашкевича, О. Удода, О. Реєнта та О. Лисенка²⁹. В одній із публікацій О. Реєнт доречно зауважив, що “створення персоналій лідерів і активних учасників національно-визвольного руху дозволить спочатку відтворити колективний портрет борців за волю України, а згодом вийти на рівень типологізації й історико-антропологічного аналізу образу повстанця, революціонера, дисидента”. При цьому не обійтись без “сучасних методологічних підходів та авангардного дослідницького інструментарію”³⁰.

Важливим кроком на шляху до “правди історії” стали дві Всеукраїнські наукові конференції, присвячені 100-річчю від дня народження Р. Шухевича та С. Бандери, що відбулися у Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника. У наукових збірниках, опублікованих за підсумками роботи конференцій, містяться змістовні статті про різні аспекти суспільно-політичного життя західних українців у 20–30-х роках ХХ століття. Важливі штрихи до історичного портрета Р. Шухевича містять розвідки М. Литвина, О. Лисенка, Ю. Шаповала, І. Гаврилів, М. Посівнича, О. Маруценка та Н. Надурак³¹. Початок активної політичної діяльності С. Бандери, становлення його як крайового провідника ОУН осмислюють І. Андрухів та М. Посівнич³²,

²⁷ Життя і смерть полковника Коновальця. Документи. Матеріали. Спогади. Щоденники. Листи. Фотографії. – Львів, 1993. – 328 с.

²⁸ Жуковський А. Євген Коновалець – у 55-річницю смерті / А. Жуковський // ОУН: минуле і майбуття. – К., 1993. – С. 36–44.

²⁹ Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Дашкевич. – 2-е вид. випр., доп. – Львів, 2007. – С. 536–539, 735–745; Удод О. Постать Степана Бандери у контексті офіційної політики пам’яті: джерелознавчі та історіографічні проблеми / О. Удод // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2009. – № 15–16. – С. 21–26; Реєнт О. Бентежний дух: ескізи до портрета С. Бандери / О. Реєнт, О. Лисенко // Там само. – С. 17–21.

³⁰ Реєнт О. Український національно-визвольний рух ХІХ–ХХ століть: проблеми методології та історичної пам’яті / О. Реєнт // Там само. – 2008. – № 14. – С. 17.

³¹ Литвин М. Громадсько-політична й державотворча діяльність Романа Шухевича / М. Литвин // Там само. – С. 20–24; Лисенко О. Військова діяльність Романа Шухевича / О. Лисенко // Там само. – С. 25–30; Шаповал Ю. Роман Шухевич і політика пам’яті в сучасній Україні / Ю. Шаповал // Там само. – С. 30–35; Гаврилів І. Український націоналіст: бойовий шлях Романа Шухевича / І. Гаврилів // Там само. – С. 181–189; Посівнич М. Діяльність Романа Шухевича в бойовій референтурі УВО–ОУН (1923–1938 рр.) / М. Посівнич // Там само. – С. 189–196; Маруценко О. Роман Шухевич в українському національно-визвольному русі (1929–1940) / О. Маруценко // Там само. – С. 196–202.

³² Андрухів І. Початок активної політичної діяльності та перший арешт Степана Бандери (за матеріалами кримінальної справи) / І. Андрухів, В. Марчук // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2009. – № 15–16. – С. 579–586; Посівнич М. Діяльність Степана Бандери в Крайовій ексекутиві ОУН

В. Марчук, А. Сова. Крім того, М. Посівнич написав про С. Бандеру й ґрунтовніше дослідження³³.

Спробував розвіяти міфи радянської тоталітарної історіографії про український самостійницький рух і С. Бандеру Р. Частий³⁴. Він стверджує, що С. Бандера – “видатна людина, завдяки своїй фанатичній вірі, за яку віддав своє життя, завдяки своїй мужності і силі волі, організаційним здібностям, енергії та іншим якостям, принесеним на вітвар незалежної України”.

Добрим підґрунтям для створення науково виваженої біографії Р. Шухевича є дисертаційне дослідження М. Вахули. На думку М. Вахули, Р. Шухевич був своєрідним і самотнім типом борця-підпільника, особистістю, здатною мислити незалежно від партійних канонів та ідеології; саме ця риса виділяє його з ряду вищого керівного складу українського визвольного руху³⁵. Про ранній період активного політичного життя Р. Шухевича, зокрема його діяльність у молодіжній організації “Пласт”, йдеться у публікації А. Сови³⁶.

У новітній українській біографістиці приділено увагу передумовам формування характеру та світогляду керівників визвольного руху, зокрема, впливу родинного оточення на становлення особистості. Значний резонанс у наукових колах України та серед широкого читачького загалу викликали праці П. Арсенича, Г. Бурнашова, Б. Яневича³⁷ та відомого дрогобицького журналіста і краєзнавця Р. Пастуха³⁸.

У полі зору дослідників перебувають найближчі соратники Є. Коновальця. Наприклад, О. Кучерук намагався осмислити діяльність Р. Ярого. Дослідник з’ясував, що, усунувши з поста керівника військової референтури УВО О. Думіна, Р. Ярій зосередив у своїх руках великі повноваження (керував розвідкою УВО, був військовим референтом, контролював окремі фінансові потоки), став фактично другою особою після Є. Коновальця³⁹. На жаль, фрагментарно висвітлено участь Р. Ярого в далекосхідній акції та подіях у Карпатській Україні. В окремому розділі книги з’ясовано обставини замаху бойовиків ОУН на міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. О. Кучерук аналізує відносини Німеччини і Польщі, а відтак конфлікт між Є. Коновальцем і Р. Ярим⁴⁰. Ці ж проблеми осмислювали, до речі, українські радянські (В. Чередниченко, С. Даниленко) та зарубіжні (Г. Роос, Г.-А. Якобсен, Є. Люксембург) історики. Зв’язок між замахом на польського

(1930–1934 рр.) / М. Посівнич // Там само. – С. 303–309; *Сова А.* Діяльність Степана Бандери в організації “Пласт” / А. Сова // Там само. – С. 260–265.

³³ *Посівнич М.* Степан Бандера – життя, присвячене свободі / М. Посівнич. – Торонто; Львів, 2008. – 112 с.

³⁴ *Частий Р.* Степан Бандера: мифы, легенды, действительность / Р. Частий. – Харьков, 2007. – С. 379.

³⁵ *Вахула М.* Вказ. праця. – С. 16.

³⁶ *Сова А.* Юнацькі та молоді роки Романа Шухевича / А. Сова // Український визвольний рух. – Львів, 2007. – Зб. 10: До 100-річчя від дня народження Романа Шухевича. – С. 101–158; Роман Шухевич – пластун. Юнацькі та молоді роки Головного Командира Української Повстанської Армії / [упор. А. Сова]. – К.; Львів; Івано-Франківськ, 2007. – 168 с.

³⁷ *Арсенич П.* Рід Шухевичів / П. Арсенич. – Івано-Франківськ, 2005. – 264 с.; *Арсенич П.* Степан Бандера та його родина / П. Арсенич, Г. Бурнашов, Б. Яневич. – Івано-Франківськ, 2008. – 368 с.

³⁸ *Пастух Р.* Родинний архів Степана Бандери / Р. Пастух. – Дрогобич, 2008. – 152 с.

³⁹ *Кучерук О.* Рико Ярій – загадка ОУН / О. Кучерук. – Львів, 2005. – С. 43–52.

⁴⁰ Там само. – С. 92–105.

міністра і Німеччиною відкинули В. Косик і, що дуже важливо, польські дослідники Р. Тожецький та В. Желенський.

Донедавна про військового та політичного діяча, члена Проводу українських націоналістів М. Капустянського біографічних відомостей було мало. Київський історик М. Ковальчук заповнив цю прогалину у вітчизняній біографістиці⁴¹. Вивчаючи архівні документи, дослідник проаналізував непростий життєвий шлях українського генерала, який “крізь усе своє життя проніс відданість національній справі”.

У контексті часу та динаміки історичних подій О. Сич осмислив громадсько-політичну діяльність і творчу спадщину С. Ленкавського. С. Ленкавський, як стверджує дослідник, належав до провідних ідеологів ОУН, зробив вагомий внесок у розвиток доктрини українського націоналізму. О. Сич акцентує на тому, що Спілка української націоналістичної молоді, яка перебувала під ідеологічним впливом С. Ленкавського, стала організаційною основою для структури ОУН на західноукраїнських землях у 1929 р., а виховані нею кадри – ядром активу для ОУН(р) у 1940 р.⁴²

На підставі документів із львівських архівів, а також спогадів очевидців подій та історико-мемуарних праць представників української діаспори Х. Овод висвітлює діяльність полковника Р. Сушка на посту крайового коменданта УВО. На жаль, події, що стосуються 1930-х років, належно не висвітлено. Х. Овод стверджує, що наказ про ліквідацію Т. Голувка бойовикам ОУН В. Біласу і Д. Данилишину віддав Р. Барановський, який отримав таке завдання від комісара львівської політичної поліції О. Чеховського як плату за послуги⁴³. Отже, вбивство відомого політичного діяча – це справа рук польських спецслужб. Істориками висунуто щонайменше три версії організації та здійснення цього теракту, жодна з яких не доведена.

На науковому рівні сьогодні вивчають діяльність інших відомих учасників націоналістичного руху – О. Гасина, Д. Грицяя, О. Ольжича, В. Тимчія-Лопатинського, М. Лебеда, М. Колодзінського, З. Коссака, В. Біласа і Д. Данилишина, П. Федун⁴⁴.

⁴¹ Ковальчук М. Генерал Микола Капустянський (1881–1969) / М. Ковальчук. – К., 2006. – 128 с.

⁴² Сич О. Вказ праця. – С. 13–14.

⁴³ Овод Х. Полковник Роман Сушко (1894–1944): На вшанування його пам’яті / Х. Овод. – Торонто, 2006. – С. 111–112.

⁴⁴ Дем’ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин (“Лицар”) / Г. Дем’ян. – Львів, 2003. – 647 с.; Гнатюк В. Из львівського періоду революційної діяльності Дмитра Грицяя (1929–1934) / В. Гнатюк // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2000. – Вип. 4. – С. 243–252; Сова А. Діяльність Дмитра Грицяя в організації Пласт / А. Сова // Там само. – Дрогобич, 2008. – Вип. 10–12. – С. 611–623; його ж. Діяльність Дмитра Грицяя у дорожівській філії товариства “Просвіта” (30-ті рр. ХХ ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2010. – Вип. 19: “Просвіта” – оберіг незалежності та соборності України. – С. 473–479; Іванишин П. Олег Ольжич – герольд нескореного покоління / П. Іванишин. – Дрогобич, 1996. – 220 с.; Ковалишин Л. Вказ. праця; Вегеш М. Олег Ольжич в Карпатській Україні / М. Вегеш // Історія і політика. – Ужгород, 2005. – Т. 2. – С. 475–477; його ж. Полковник Колодзінський-Гузар у Карпатській Україні // Визвольний шлях (Лондон). – 1993. – Кн. 8. – С. 955–957; Шпіцер В. Крайовий провідник Володимир Тимчій-Лопатинський / В. Шпіцер, В. Мороз. – Львів, 2004. – 256 с.; Панченко О. Микола Лебедь. Життя. Діяльність. Державно-правові погляди / О. Панченко. – Лохвиця; Кобеляки, 2001. – 218 с.; Пирович В. Діяльність Зенона Коссака-Тарнавського в Карпатській Україні / В. Пирович // Carpatika – Карпатика. – Ужгород, 2001. – Вип. 7. – С. 242–251; Посівнич М. Білас і Данилишин. Життя на тлі історії ОУН / М. Посівнич. – Львів, 2009. – 64 с.; Романюк М. Петро Федун (“Полтава”) – провідний

Історико-правове дослідження про судовий процес О. Басараб та “басарабівцями” опублікував І. Гловацький⁴⁵. Автор наголошує, що О. Басараб стала символом українських революціонерів у боротьбі з польською владою, на її мужності і твердості характеру виховувалися нові покоління українців. Військово-політичну діяльність О. Басараб висвітлено в одному із розділів кандидатської дисертації О. Бежук. Як слушно зауважила дослідниця, мученицька смерть розвідниці УВО “радикалізувала український визвольний рух, що згодом переріс в акцію ОУН–УПА”⁴⁶.

Тему про місце і роль жінки в українському національно-визвольному русі розвинула Л. Онишко у дослідженні, присвяченому життю і боротьбі К. Зарицької. Авторка виокремила етапи формування світогляду історичної діячки та утвердження її громадської позиції в активній боротьбі за відновлення державної незалежності України в середині ХХ ст. Обґрунтованим є висновок: досвід конспіративної роботи К. Зарицької у міжвоєнний період допоміг їй організувати підпільну юнацьку й жіночу мережу в рамках ОУН(б) та Український червоний хрест у роки Другої світової війни, налагодити функціонування групи зв’язкових головнокомандувача УПА Р. Шухевича⁴⁷.

У сучасному історіографічному процесі помітне місце займає довідкова біографістика. Так, О. Колянчук, М. Литвин і К. Науменко зібрали унікальний біографічний матеріал про генералітет українських визвольних змагань першої половини ХХ ст., зокрема й тих осіб, чия діяльність припала на міжвоєнне двадцятиліття⁴⁸. Велику археографічну роботу провели співробітники Центру досліджень визвольного руху у Львові О. Дарованець, В. Мороз і В. Муравський. У додатку до третього видання книги П. Мірчука “Нарис історії ОУН” вони вмістили понад тисячу біографічних довідок про учасників націоналістичного руху 1920–1930-х років⁴⁹. До цієї справи долучилися Г. Дем’ян, А. Попок, П. Содоль⁵⁰ та ін. Також доречно згадати й енциклопедичні видання, як-от: “Енциклопедія історії України” (у 10 томах), “Енциклопедія Львова” (т. I–III). У них об’єктивно висвітлено різні аспекти українського визвольного руху, неупереджено охарактеризовано політичних і громадських діячів України.

ідеолог ОУН та УПА / М. Романюк. – Львів; Торонто: Видавництво “Літопис УПА”, 2009. – 128 с.

⁴⁵ *Гловацький І.* Політичний судовий процес Ольги Басараб та “басарабівців”. Історико-правове дослідження. Монографія / І. Гловацький. – Львів, 2004. – 208 с.

⁴⁶ *Бежук О.* Вказ. праця. – С. 11.

⁴⁷ *Онишко Л.* Вказ. праця. – С. 15.

⁴⁸ *Колянчук О.* Генералітет українських визвольних змагань. Біограми генералів та адміралів українських військових формацій першої половини ХХ століття / О. Колянчук, М. Литвин, К. Науменко. – Львів, 1995. – 284 с.

⁴⁹ *Дарованець О.* Націоналістичний рух 1920–1930-х років (матеріали до біографічного довідника) / О. Дарованець, В. Мороз, В. Муравський // Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. – 3-тє вид. доп. / [відп. ред. В. Мороз]. – К., 2007. – С. 611–856.

⁵⁰ *Дем’ян Г.* Матеріали до Енциклопедії “ОУН і УПА” / Г. Дем’ян // Визвольний шлях. – 2002. – Кн. 9. – С. 55–61; Кн. 10. – С. 34–37, 40–52; *його ж.* Повстанський мартиролог // Сколівщина. – Львів, 1997. – С. 301–725; *Попок А.* Українці на Далекому Сході: організації, події, персоналії. Довідник / А. Попок. – К., 2004. – 360 с.; *Содоль П.* Українська Повстанча Армія. Довідник / П. Содоль. – Нью-Йорк, 1994. – 199 с.; *його ж.* Українська Повстанча Армія. Довідник другий. – Нью-Йорк, 1995. – 256 с.

Велику кількість біографічних сюжетів містять праці, присвячені історії націоналістичних організацій. З-поміж інших виділимо монографії А. Кентія⁵¹, М. Посівнича⁵² та В. Косика⁵³. У дослідженні А. Кентія домінують матеріали так званого “Празького архіву ОУН”, подано характеристики націоналістичних діячів представниками інших напрямів українського визвольного руху. Чимало біографічної інформації почерпнув М. Посівнич із діаспорних видань та архівосховищ Львова, працюючи над дослідженням. В. Косик вводить до наукового обігу німецькі документи та знімає усілякі спекуляції щодо трагічної загибелі Є. Коновальця.

Отже, простежуються два основні періоди у вивченні аналізованої наукової проблеми: 40–80-ті роки ХХ ст. і 90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст. У повоєнні десятиліття в українських зарубіжних центрах створено чимало історіографічних праць, які розкривають найважливіші віхи життя і діяльності лідерів УВО й ОУН. Щоправда, партійно-політична заангажованість діаспорних істориків зумовила ідеалізацію окремих історичних постатей та неприйняття політичних опонентів. Історики радянської доби практично не вивчали український визвольний рух, а окремі публікації мали виразне ідеологічне спрямування. У новій суспільно-політичній атмосфері повернуто із забуття прізвища тих, хто боровся за незалежність України.

Незважаючи на вагомі успіхи у вивченні українського праворадикального руху міжвоєнного періоду, треба продовжувати пошукову роботу. Історики в основному зосередили увагу на ключових фігурах українського визвольного руху (Є. Коновальця, С. Бандери та Р. Шухевича), однак наукові біографії цих постатей ще треба створити. Академічні видання на часі, особливо в контексті дискусії, що не так давно точилася між українськими та зарубіжними інтелектуалами з приводу героїзації чи засудження С. Бандери, визнання чи невизнання спадщини ОУН–УПА (див.: Критика. – 2010. – Ч. 3–4, 7–8, 9–10; 2011. – Ч. 1–2). Без сумніву, треба відійти від заполітизованості біографічних публікацій та створити об’єктивний колективний портрет діячів українського праворадикального руху.

Спогади, некрологи, анкети, автобіографії найповніше висвітлюють образи багатьох осіб, допомагають глибше зрозуміти думки, настрої, сподівання, містять надзвичайно важливу інформацію з життя персоналій. Ще не повною мірою використано генеалогічні джерела, які сприяють розумінню впливу родинних факторів на формування поглядів особи, характер її діяльності. Біографічний словник українського визвольного руху та комп’ютерна база даних біографічної та бібліографічної інформації, без сумніву, допоможуть фахівцям об’єктивно й ґрунтовно вивчати історичні події, зокрема міжвоєнної доби.

⁵¹ *Кентій А.* Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси / А. Кентій. – К., 2005. – Т. 1: Від української військової організації до організованого українського націоналізму. 1920–1942. – 332 с.

⁵² *Посівнич М.* Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках / М. Посівнич. – Львів, 2010. – 368 с.

⁵³ *Косик В.* Спецоперації НКВД–КГБ проти ОУН: боротьба Москви проти українського націоналізму 1933–1943. Дослідження методів боротьби / В. Косик. – Львів, 2009. – 160 с.

Vasyl' Futala. Ukrainian right-wing radical movement in the interwar period of the twentieth century in historical biographical studies

The author analyzes the historical and biographical literature devoted to the Ukrainian radical right-wing movement during the interwar two decades. He has pointed out three groups of historiographical sources – personality studies, reference and works of general character that contain biographical material – and found their conceptual foundations and filling of information. The author summed up the search of Ukrainian historians, outlined the range of insufficiently studied issues and promising directions for further research.

Key words: biographical studies, historiographic sources, biohistoriography, Ukrainian right radical movement, historical personage.

Василий Футала. Украинское праворадикальное движение межвоенного периода ХХ в. в исторической биографистике

Проанализирована историко-биографическая литература об украинском праворадикальном движении межвоенного двадцатилетия. Акцентировано на концептуальных положениях и информативности источников, очерчены перспективные направления дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: биографистика, историографический источник, биоисториография, украинское праворадикальное движение, исторический персонаж.